

**Олекса Влизько й «Нова генерація»:
теоретичні й художні виміри**

Олекса Влизько – один із найцікавіших українських поетів 20-30-х років ХХ століття. Затислий у рамки «розстріляного відродження» (термін уже давно потребує літературно-критичної ревізії) митець як особистість став об'єктом «героїчної канонізації» в межах національного міфу, тоді як його твори досі лишаються на маргінесі дослідницьких інтересів. Серед авторитетних дослідників його творчості можна назвати хіба що М. Слабошпицького, Ю. Коваліва та В. Поліщука.

Досліджуючи стильові тенденції Влизькової поезії літературознавці іноді досить критично трактують його захоплення футуризмом, вказуючи на просто юнацький інтерес автора до епатажності та ворохобності літературного напрямку [8, 14]. Так, Юрій Ковалів посилається на авторитет Л. Первомайського, який вважав участь Влизька в «Новій генерації» непорозумінням, і О. Полторацького, що все пояснював дружбою поета з Гео Шкурупієм. Можна лише робити припущення чому проглядається тенденція відмежувати Влизька від футуристів у названих Ю. Ковалівим авторів. У 60-х, коли з'явилися твори Влизька, ще не відбулася реабілітація М. Семенка й усе, що було пов'язане з авангардизмом і формалізмом шельмувалося. Відповідно Влизька пропагували лише як поета-неоромантика.

Подібної позиції дотримується й Юрій Ковалів, тому й наголошує, що: «У колі “Нової генерації” він (Влизько – *О.С.*) не дуже заглиблювався у футуристичні теоретизування, настанови “укрліфу” сприймав лише емоційно: йому імпонував пафос заперечення життєвих та художніх стереотипів, поривання до нової естетичної якості тощо. Не слід забувати й психологічних особливостей молодості – підвищеної чутливості та максималізму, посиленого “мозкового штурму” узвичаєних цінностей.

Певна річ, авангардизм звужував масштаби багатогранної естетичної свідомості О. Влизька» [8; 410].

Із такою оцінкою поета важко погодитися, враховуючи, що О. Влизько був одним із найактивніших учасників угруповання «Нова генерація». Лише М. Слабошпицький розглядає футуристичні захоплення поета без негативних конотацій і вказує на складність його поетичного стилю в цілому. Говорить, що поет: «...справді складне для розуміння явище: романтик і антиромантик, щирий лірик і холодний конструктор деструктивних віршів, пристрасний трибун, полеміст і автор с'як-так заримованих віршованих плакатів про користь селітри й аміаку в сільському господарстві» [15; 161].

Справді, важко увібгати поета в межі якогось одного з художніх стилів доби. Творчість Олекси Влизька – полістилістична й потребує не тільки вдумливого аспектуального аналізу, але й синтезного дослідження. Проте на сьогодні можна говорити лише про аспектуальний підхід, враховуючи те, що досі немає повного зібрання творів письменника, так само недостатньо розкрито його біографічні дані й проведено мікроаналіз художніх текстів. Тому, аналізуючи в цій статті участь Влизька в «Новій генерації», я прагнув не стільки знайти відповідь на певні питання, скільки спроблематизувати саме той аспект творчості митця (мається на увазі творення авангардистської поетики) відмова від якого значно збіднює розуміння його художньої системи.

Ще студентом у 1924 році Олекса Влизько відвідує вечори футуристів. А в 1927 році починає друкуватися в журналі неофутів «Нова генерація». У цьому таки журналі 18 вересня 1928 року поет публікує заяву про свій вихід із ВУСППу та «Молодняка», звинувачуючи керівництво цих організацій у бюрократизмі й цілковито зосереджується на роботі в журналі.

Уже в першому номері «Нової генерації» Влизько опублікував оповідання «Експериментальний Депутат», про яке редакція зауважила: «Ми вважаємо це оповідання за зразок лівого експериментального оповідання й подаємо деякі з відзнак такого, а саме: локальна установка місця й оточення, жива думка, гостра фразеологія, тонка фабульна розробка, міцний, упругий діалог» [13; 2].

Друге оповідання опубліковане Влизьком – «Сфінкс» – тематично також належить до «американських» творів автора. Пародійність, експресивність фрази й динамічність сюжету створюють особливу афектацію цих текстів. Важливим є те, що оповідання написані ще в 1924 році, цілком вписують у доктрину «Нової генерації», й проголошуються взірцями нової антипсихологічної прози, а це може свідчити, що формування експериментально-художнього стилю Влизька почалося принаймні на три роки раніше, від його безпосередньої участі в неофутівському виданні. Про що свідчать і його поетичні твори, вміщені в періодиці тих років.

У статті «Функціональний вірш» Петро Мельник наводить як приклад функціональної активної поезії збірку О. Влизька «Hoch Deutschland», акцентуючи увагу на її чіткому політичному спрямуванні й раціоналізмі. Вказує на те, що «дотепність і парадоксальність окремих віршів роблять збірку гострою і злободенною», що зумовлено «відмовленням від старих засобів і схем, а також відмовленням від лірично-емоційного кисілю, що його ще так долюблюють всі “попівни” жіночої і чоловічої статі» [12; 43]. Така дещо декларативна оцінка поезії Влизька лише засвідчує її програмовий характер і намагання автора цілком відповідати художній доктрині «Нової генерації».

Розміщений у журналі вірш «Гарматний марш» – зразок агітаційної поезії, в якому досить чітко витримані всі імперативи й ритмічний малюнок. Майже кожне слово виокремлене в новий рядок, що створює рубаний ритм, уподібнений до плацової ходи. Поет уникає метафоричних висловлювань, оголює значення слів, віддаючи належне ритмові. Коли й зустрічаються в його вірші метафори, то лише для увиразнення сугестії, за рахунок конденсації словесного вислову:

Та
На залізних нервах
Носим, як зуби,
Дні! [3; 330].

Влизько опублікував два фрагменти зі своєї епопеї «Січневе повстання». «Революційний інтелігент» – нічим не примітний із художнього погляду фрагмент, в якому тематично вказано на долю студента, який через донос втрапив за ґрати царської тюрми. Далекі цікавішим є фрагмент, що об'єднує три тематичні частини «Бій на кадетському шосе», «Прийом генеральним секретарем французького посла» й «Антистрофа».

Розповідаючи про січневе повстання, Влизько вдається до метафоризації:

Десь там – у стрічці кулемета кума –
З вразливою гідністю пащекувала. –
Лузгаючи насіння язиком, перепрала
Все, що можливо – в роздріб і дарма [5; 245].

Як бачимо поет не оминає «селянських» елементів образотворення, що для поезії неофутів було неприпустимим огріхом. Та ускладнений ритм тонічного віршу, сміливі порівняння, засвідчують сміливе експериментаторство, не лише з віршовою формою, але й образною системою мови. Про це якраз і свідчить виділений катрен, адже перед нами чотириіктівий тактовник із досить складною ритмічною структурою:

1–1–3–2–	ТК4
1–2–5–1	АМ4
–4–3–2–1	АКЦ4
–2–1–3–	ТК4

Окрім експериментів суто художніх, через вірш Влизько прагне висловити свої погляди на українську культуру й естетику в цілому.

Журнал «Нова генерація» друкував «серійні вірші» серед яких: «Реабілітація Т.Г. Шевченка» та «В атаку на зеленого змія». Влизько бере активну участь у цих серіях. У поезії «Заклик до громадської дисципліни» закликає Шевченка замість вишиванки вдягнути піджак, ставлячи йому за приклад російського класика:

Он Пушкін
у лаптях

ніде
не ходив,
то й ви
нас
не компромітуйте! [4; 229].

Таким закликком митець поділяє тяжіння футуристів до високої європейської культури, попри їхню декларовану орієнтацію на створення пролетарського масового мистецтва. В цілому боротьба футуристами велася не проти творчості Шевченка, а проти культу Шевченка, тієї матричної рустикальної візії культури, що гальмувала, на їхню думку, рух естетських пошуків.

Стереотипність сприйняття української культури Влизько розвінчує в репортажі «Аеро й верблюди»: «Будь я директором “українлісу”, – я б щодня ходив до голови в рнг, усрр, мучив би його, давав би йому їсти галушки з часником, вареники зі сметаною, медяники “тарас з полтавщини”, доводив би йому потребу вчинити ревізію пейзажній частині шевченка, вимагав би від нього й призвів би його нарешті до катастрофічної директиви знищити вздовж залізниць на обсяг очей усі українські садки вишневі коло хат, аби московські лірики уткіни побачили за панциром цих вишневих садків вивіски соз’ів, комун, артілей, молочарських фарм, машиново-тракторних станцій, осередків тсоавіяхему, що безжалісно й ретельно знищують з бальонами в руках усіх сантиментальних хрущів, які насмілюються гудіти над вишнями» [1; 24].

Під цим оглядом у блокноті «Нової генерації» він вміщує критичну замітку про репортажну прозу «Плуга» й «Молодняка». Зокрема, репортаж Тереня Масенка (називає його Мась Теревень) про поїздку до Білорусі, кваліфікує як нездалий, вказуючи на те, що «ми оминаємо його лірику, патетику, отсебятіну й кволу водянисту пейзажність» [7; 304].

У теоретичних виступах Влизька на шпальтах журналу лунає критика також на адресу Хвильового й Сосюри, Вишні й Довженка у зв’язку з проблемою рецепції України з огляду на Шевченка й так званої «України з

вікна вагону». Влизькові йдеться передусім про створення уявлення про Україну, як могутню індустріальну й модерну державу.

На рівні естетичного маніфесту виринає у Влизька й тема Венери Мілоської характерна для футуристичного мистецтва в цілому. Скажімо, відомою є картина Д. Бурлюка «Venus of Milo Today», вірш В. Маяковського «Венера Мілоська і В'ячеслав Полонський», Влизько ж пише вірш «Тет-а-тет із Венерою Мілоською».

Насправді в поезії обох авторів небагато спільного. Хіба, що на рівні адресатів: Маяковський полемізує з В. Полонським, Влизько ж собі знаходить героя, залюбленого в античне мистецтво – Миколу Зерова. Змальовуючи урбаністичні картини Маяковський запитує в свого адресата:

И когда
опять
вдыхают на заре
воздух
миллионом
радиаторных ноздрей,
кто заставит
и какую дуру
нос вертеть
на Лувры и скульптуру?!

Закінчуючи полеміку він звертається до свого опонента:

Товарищ Полонский!
Мы не позволим
любителям старых
дворянских манер
в лицо строителям
тыкать мозоли,
веками
натертые

у Венер. [11; 468]

Власне російський поет полемізує з Полонським і Венера для нього – лише привід до дискусії, тоді як Влизько провадить дискусію безпосередньо з Венерою. До позиції Маяковського ближчий не так Влизько, як, скажімо, Олександр Корж коли на сторінках тієї самої «Нової генерації» декларує:

Ну і хай

комусь

Венера Мілоська

а

нам

– Дніпрельстан! [10; 342].

Як бачимо, поет протиставляє красі Венери соціалістичне будівництво. Він наслідує навіть «драбинку» Маяковського, що не характерно для віршу Влизька. Водночас саме в поезії О. Коржа прослідковується тенденція до естетизації соціалістичного будівництва, намагання протиставити новоутворені цінності надбанням світової культури.

Тема десакралізації й переосмислення мистецьких стандартів є показовою й для Влизька, проте він не наслідує Маяковського цілісно, а знаходить власний досить вдалий поетичний образ античної богині. В його поезії більшою мірою проглядається традиція Котляревського, ніж Маяковського. У бурлескній манері поет прагне не лише висміяти столітнє преклоніння перед образом Венери, але й «олюднити» її. Порівнює як жінку з повією, заграє, звертається до неї в досить цікаво обіграному умовному способі:

Чому б,

не зійти б

вам б

з п'єдесталів би

й ну б, –

гайда б

із фрасрами б

у пивну б... [6; 8].

У поезії Влизька немає бінарності, яку вносить Маяковський: минуле / сучасне, традиційне / авангардове. Його поезія швидше нагадує вуркаганську витівку, характеризує ліричного героя в його життєдіяльності, не опосередкованій культурними нашаруваннями.

Більшість поезій Влизька на шпальтах журналу написані в жанрі памфлету, з притаманним йому загострено-сатиричним спрямуванням проти обивательства й української улесливості, пиятики й хуторянства. Та навіть у цих текстах відчувається оригінальність і версифікаційна вправність поета.

Влизько брав участь у всіх найскандальніших виступах «Нової генерації», зокрема в надрукованій 17 вересня 1928 року на сторінках журналу заяві-протесті проти нападів Горького на «Новий лєф», яку підписали, окрім поета, Ол. Полторацький, Л. Френкель, Гео Шкурупій і підтримала редакція часопису. В 1928 році в угрупованні помітний певний розкол. Зокрема виділяється група конструктивістів-функціоналістів. В опублікованій на сторінках журналу заяві зазначалося: «К о н с т р у к т о р и - ф у н к ц і о н а л і с т и виробляють свою платформу й уточнюють своє місце в системі мистецтва лівої формації. Мається на увазі видавати журнал власного напрямку і серію окремих видань.

До групи поки що входять, на чолі з Гео Шкурупієм, такі: Ю. Палійчук, Віктор Вер, Ол. Влизько й ін.

Група засновується на правах мистецької організації» [9; 276].

Можливо в цьому й криється одна з причин, попри політичний тиск зовні, чому згодом Гео Шкурупій, Віктор Вер та Олекса Влизько були виключені з угруповання здавалося б за формалізм і інтелігентські ухили. Та попри те, що Влизько залишив угруповання, досвід здобутий у співпраці з Михайлом Семенком і Гео Шкурупієм не минувся даремно. Як і Семенко, Влизько лишався майстром поетичного експериментування до останніх років свого життя.

Я не брав до уваги публікацій поета поза межами журналу «Нова генерація». Тоді як аналіз його збірок поезії та нарисів дав би нові

підтвердження тому, що авангардизм, не зменшував його «естетичну свідомість», як про те зауважував Ю. Ковалів, а навпаки сприяв уважнішому ставленню до форми, сміливому експериментаторству й тяжінню автора до стильової оригінальності й мистецького самовираження.

Література

1. Влизько О. Аеро й верблюди // Нова генерація. – 1930. – № 10. – С. 23-27. 2. Влизько О. Вірш // Нова генерація. – 1927. – № 2. – С. 26-27. 3. Влизько О. Гарматний марш // Нова генерація. – 1928. – № 5. – С. 329-331. 4. Влизько О. Заклик до громадянської дисципліни // Нова генерація. – 1928. – № 10. – С. 228-229. 5. Влизько О. Січневе повстання // Нова генерація. – 1928. – № 4. – С. 245-249. 6. Влизько О. Тет-а-тет з Венерою Мілоською // Нова генерація. – 1929. – № 1. – С. 7-13. 7. З блокноту «Нової генарції» // Нова генерація. – 1928. – № 4. – С. 304-305. 8. Ковалів Ю. Олекса Влизько // Історія української літератури. ХХ століття. У 2 кн. Кн. 1: 1910-1930-ті роки: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1993. – 784 с. 9. Конструктори-функціоналісти // Нова генерація. – 1928. – № 10. – С. 275-276. 10. Корж О. Лист до М. Семенка // Нова генерація. – 1928. – № 5. – С. 341-342. 11. Маяковский В. Венера Милосская и Вячеслав Полонский // Маяковский В. Сочинения в двух томах. – М.: Правда, 1987. – Т. 1. – 768 с. 12. Мельник П. Функціональний вірш // Нова генерація. – 1930. – № 8-9. – С. 36-49. 13. Нова генерація. – 1927. – № 1. – С. 2. 14. Поліщук В. Стрімкий розбіг у вічність (Олекса Влизько) // Влизько О. Поезія. Проза. – Черкаси, 2008. 15. Слабошпицький М. ...У країні й годині своїй // Вітчизна. – 1987. – № 2. – С. 158-162.